

17. Храмов Ю. А. История формирования и развития физических школ на Украине / Ю. А. Храмов. – К. : МП «Феникс». 1991. – 216 с.

18. Шатько И. И. Исследование методов нагрева элементов колесных пар при тепловой сборке и определение контактных давлений : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. техн. наук : спец. «Технология машиностроения» / И. И. Шатько. – Х., 1966. – 21 с.

Надійшла до редколегії 28.11.2013

УДК: 331.36.:338.45:629.7(477.64)«1960»

О. А. Бондарчук

Запорізький національний технічний університет

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНИХ КАДРІВ У ГАЛУЗІ АВІАДВИГУНОБУДУВАННЯ В ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ В 1960 РОКАХ

Дослідження демонструє досвід ПАТ «Мотор Січ» 1960-х рр. у сфері професійної підготовки кадрів, що є унікальним надбанням колишнього СРСР та прикладом плідної роботи в цьому напрямку для сучасної авіаційної промисловості України.

Ключові слова: освіта, підготовка персоналу, школа майстрів, технологічний прогрес, професія, спеціальність, технічні курси, кваліфікація.

Исследование демонстрирует опыт ПАО «Мотор Сич» 1960-х гг. в сфере профессиональной подготовки кадров, которое является уникальным достижением бывшего СССР и примером результативной работы в этом направлении для современной авиационной промышленности Украины.

Ключевые слова: образование, подготовка персонала, школа мастеров, технологический прогресс, профессия, специальность, технические курсы, квалификация.

The research under consideration shows the experience of Public joint-stock company “Motor Sich” in the 1960s in the sphere of professional training that is a unique achievement of the former USSR and an example of productive work in this direction for Ukrainian modern aircraft industry.

Key words: education, personnel training, school of foremen, technological progress, profession, speciality, industrial courses, qualification.

Посилення консервативних тенденцій у суспільно-політичному житті СРСР, суперечливі процеси, що відбувалися в економіці країни, позначилися й на духовній сфері суспільства. У 1960-х рр. першочергову увагу партійно-державне керівництво приділяло розвитку та вдосконаленню системи освіти, яка традиційно вважалася складовою частиною ідеологічної бази держави.

Для системи підготовки кадрів на Запорізькому моторобудівному заводі період 1960-х рр. став поштовхом до вдосконалення вже налагодженого механізму, що існував з 1933 р. Цей досвід є унікальним надбанням колишньо-

го СРСР та прикладом плідної роботи в цьому напрямку для сучасної авіаційної промисловості України. Його критичне осмислення й використання, на нашу думку, здатне стати в пригоді у процесі розбудови майбутньої системи виховання кваліфікованих кадрів у будь-якій науково-технічній галузі країни. Отже, пропонуване дослідження має актуальне значення для подальшого забезпечення кваліфікованими працівниками стратегічних підприємств сучасної України.

Метою дослідження є висвітлення історичного процесу підвищення рівня освіти працівників у галузі авіадвигунобудування Запорізького регіону шляхом комплексного аналізу впровадження методів професійного вдосконалення згідно з потребами новітніх тенденцій науково-технічного прогресу.

Тема згадується в праці О. Є. Беззубцева-Кондакова, присвяченій сторічній історії ПАТ «Мотор Січ» [1]. Один з розділів стосується розвитку системи підготовки кадрів. У ньому подано стислий огляд зародження освітнього відділу. Однак подальший розвиток підрозділу, розширення його повноважень і напрямів підготовки працівників заводу досліджено недостатньо.

Період 60-х рр. ХХ ст. вніс нові корективи в розвиток відділу підготовки кадрів моторобудівного заводу. Його тридцятирічне існування було припинено, але не завершено в 1962 році, коли ВПК було перейменовано у відділ технічного навчання (ВТН) [6, с. 3]. З того часу вже ця структура проводила набір до всіх навчальних груп, що надавали технічну освіту.

Так, до технічної школи майстрів тепер у першу чергу приймали майстрів-практиків, бригадирів, робітників високої кваліфікації, ударників та членів бригад комуністичної праці, що мали стаж не менше трьох років та навчалися на виробничо-технічних курсах другої й третьої категорій, закінчили технічне чи ремісниче училища. Усі охочі, що відповідали вказаним умовам, складали іспити з російської мови і математики. Право на зарахування без екзаменів мали працівники, що закінчили 7 – 8 або 10 класів. Слухачам школи майстрів була запропонована загальноосвітня програма вечірніх і середніх шкіл та спеціальна освіта програми технічної школи майстрів. Заняття проводилися чотири рази на тиждень протягом чотирьох аудиторних годин, строк навчання – 2-3 роки [15, с. 4]. До речі, трирічна школа функціонувала всього сім років – з 1960 по 1966 рік. Протягом цього часу було підготовлено 424 особи [18, с. 4]. Усі слухачі мали такі самі пільги по відпустці, як і учні вечірніх шкіл, тобто мали право претендувати на літній період. Після успішного завершення технічної школи учні отримували посвідчення майстра або бригадира. Крім того, з 1962/63 навчального року робітники, що вступали до навчального закладу з освітою 5-6 класів, отримували ще й посвідчення про завершення 8 класів, а з 7-8-класною – атестат зрілості [15, с. 4].

Для подальшого освітнього розвитку працівників у 1962 році знову було організовано вечірнє профтехнічне училище підвищення кваліфікації. До нього приймалися робітники з середньою кваліфікацією (3-4 розряд) усіх спеціальностей, що до цього завершили виробничо-технічні курси, ремісниче або технічне училище. На відміну від школи майстрів до поновленого профтехнічного училища не приймали осіб з п'ятирічною середньою освітою. Обов'язковою умовою було закінчення 6, 7, 8 або 10 класів. Після опанування загальноосвітнього курсу предметів учні отримували посвідчення. У разі вступу з освітою 6-7 класів термін навчання становив півтора року, а для 8-10 класів – один рік [13, с. 4].

Одночасно в 1962/63 навчальному році був відкритий навчально-консультаційний пункт районної середньої школи. Нова форма навчання мала

суттєві переваги. Тепер у тих працівників, що не могли отримати освіту в школі робочої молоді через специфіку професії, з'явився шанс здобути потрібні знання. Основною формою навчального процесу була самостійна робота з підручниками. Усі необхідні консультації надавалися викладачами заочної школи протягом усього року – в усній або письмовій формі. Набір учнів до 5-6 класів проводився без відриву від виробництва. Подібно до інших навчальних закладів заяви про вступ подавалися на ім'я директора школи, до них додавалися свідоцтво про освіту, довідка з місця роботи та три фотокартки. Усі претенденти мали написати вступний диктант з російської чи української мови. Складання другого предмета мало деякі відмінності залежно від ступеня освіти. Так, майбутні учні 5-6 класів склали письмовий іспит з арифметики, 7-8 класів – усний екзамен з алгебри, а 9-11 – з алгебри і геометрії. Деякі переваги мали працівники, які вже навчалися, але не завершили ПТУ. Тих, хто закінчили перший/другий курси, автоматично зараховували до 10 класу, а за наявності трьох курсів освіти зараховували до 11 класу. Єдиною умовою було складання ними академічної різниці [16, с. 4].

У подібній ситуації логічними діями керівництва ВТН стало розширення книжкового фонду технічної бібліотеки заводу. У 1963 році вона посіла перше місце серед подібних бібліотек області. Одночасно було відкрито доступ до всієї літературної бази закладу, сформовано 30 пересувних та довідкових бібліотек, крім цього, проведено 8 відкритих переглядів літератури [10, с. 3].

Ще одним позитивним моментом 1962/63 навчального року став початок прийому робітників до Українського заочного індустріального технікуму. На базі 7-8 класів або середньої освіти можна було отримати знання за такими спеціальностями, як «Обробка металу різанням», «Контрольно-вимірвальні та регулювальні прилади», «Теплотехнічне обладнання промислових підприємств», «Електричні станції, мережі та системи», «Електрообладнання промислових підприємств та установок», «Неметалеві захисні покриття», «Рухомий склад промислового залізничного транспорту», а також «Експлуатація промислового залізничного транспорту». Новий технікум, безперечно, розширив коло освічених робітників моторобудівного заводу [19, с. 4].

Кроком уперед стало прийняття в 1963-му році нових всесоюзних правил прийому до вищих навчальних закладів. З цього часу ВНЗ брали до уваги не тільки результати вступних іспитів, але й загальний середній бал документів про освіту та оцінки з профільюючих дисциплін для тієї чи іншої спеціальності. Нововведення також стосувалися кількості місць: їх було збільшено на 8%. Поза конкурсом право на вступ мали учасники Великої Вітчизняної війни, демобілізовані з Радянської армії та флоту; передовики виробництва, ті, що пропрацювали на виробництві не менше двох років, а також направлені на навчання від підприємств промисловості та сільського господарства. Але не менше 20% місць залишали для випускників середніх шкіл. Одним із пунктів нових правил вступу до ВНЗ без відриву від виробництва стало позачергове зарахування випускників технічних училищ, які закінчили їх на відмінно [4, с. 3]. Водночас відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР від 1965 року студенти, направлені на навчання від заводів, мали отримувати на 15% вищу стипендію за інших. Єдиною умовою було повернення таких працівників на рідне підприємство. Так, з 1959 по 1963 рік ВО «Моторобудівник» допомогло отримати освіту 110 робітникам [6, с. 3].

У 1964 році були оприлюднені чергові оновлені правила вступу до ВНЗ та технікумів. Наразі були враховані пропозиції відомих учених, робітників промисловості, сільського господарства та вищих навчальних закладів. У такий

спосіб знову утвердилась значимість набору за результатами вступних іспитів із профільних предметів. На відміну від попереднього року, документи про середню освіту брали до уваги тільки у разі однакової кількості балів у двох абітурієнтів та їх оцінки за диктант. За однакової ж кількості балів за екзамен і атестат враховували золоті та срібні медалі. До того ж приймальна комісія почала зважати на перемоги в олімпіадах та участь у гуртках з майбутньої спеціальності. У разі вступу на заочне відділення за технічним напрямом перевага надавалася людям, які працювали за обраною спеціальністю. Що стосується іспитів, то з 1964 року на спеціальності інженерно-технічних та інженерно-економічних факультетів абітурієнти мали складати новий предмет – хімію. Крім того, загальна кількість місць була збільшена ще на 4 % [5, с. 3].

У контексті підвищення кваліфікації працівників заводу ВТН розширив можливості тих, хто вже отримав вищу освіту. З 1964/65 навчального року почав приймати заяви про вступ до аспірантури Московського Центру науково-дослідного інституту технологій машинобудування. Навчання мало відбуватись без відриву від виробництва за умови подання на ім'я директора особового листа з обліку кадрів, характеристики з місця роботи та переліку наукових праць, рефератів або статей за спеціальністю. У свою чергу, майбутні аспіранти отримували право вільного вибору напряму наукової діяльності. Серед них були представлені: деталі машин і теорія обробки різанням; автоматизація виробничих процесів; металознавство і термічна обробка; ливарне виробництво; обробка металу тиском; машини та технології зварювального виробництва; опір матеріалів, а також хімічний опір металів і захист від корозії [14, с. 4].

У 1965 році знову правила прийому до вищих навчальних закладів зазнали змін. Вперше конкурсні місця на денне відділення ректорат розподіляв пропорційно кількості заяв, поданих робітниками виробництв, що мали не менше двох років стажу; військовослужбовцями, звільненими в запас; а також тими, хто не мав стажу роботи, але тільки-но закінчив середню школу. Учні, що завершили школу з золотими або срібними медалями, мали право вступити до ВНЗ поза конкурсом у разі складання профільних предметів з оцінкою «відмінно» [11, с. 3].

Для того щоб прискорити процес навчання та збільшити кількість спеціалістів з вищою освітою, в кінці 1964 року були визначені нові строки навчання. Офіційною підставою такого рішення вважалося підвищення якості підготовки у ВНЗ і технікумах та збільшення кількості студентів, які мають досвід виробничої роботи. Відтепер для інженерно-технічних та інженерно-економічних спеціальностей строк навчання складав 5 років, у разі заочної форми навчання він збільшувався від 6 місяців до 1 року. Охочі отримати освіту в технікумах за приладобудівними, радіотехнічними, енергетичними, будівельними та машинобудівельними спеціальностями мали навчатися 3 роки 6 місяців; за металургійними, хімічними або транспортними напрямами – 4 роки; фінансово-економічними – 3 роки. Заочне відділення в подібних закладах збільшувало термін навчання на 6 місяців [12, с. 2].

З 1965 року відділ технічного навчання починає агітувати до вступу в технікум машинобудування, в якому існує вечірнє відділення на базі 7-8 класів, та денне, базою якого мали бути 8 класів середньої освіти. Існувало дві спеціальності з відривом від виробництва винятково для чоловіків – «Лиття кольорових металів та сплавів» і «Виробництво двигунів внутрішнього згорання». До таких же спеціальностей, як «Обробка металів різанням» і «Автомобільнобуду-

дування», мали доступ ще й жінки. Як і в інших подібних навчальних закладах, при технікумі для вечірнього відділення існували підготовчі курси [17, с. 4].

Розширення мережі освітніх закладів, запропонованих працівникам заводу, зумовило появу при відділі технічного навчання методичного кабінету, який було сформовано в сучасній новобудові. Ця подія стала досить вчасною, адже в цьому ж 1965 році загальноосвітні заклади відмовилися від викладання профільних предметів, тепер цим мав займатися ВТН. Відтак до підготовчо-навчального складу були запрошені інженери-спеціалісти. Водночас за рішенням вересневого Пленуму ЦК КПРС у всіх цехах були організовані економічні курси, а для підвищення ідеологічної свідомості працівників регулярно проводилися політзаняття [9, с. 3]. Неможливо переоцінити внесок у подібні зміни нового керівника відділу технічного навчання Павла Михайловича Михайльця, який очолював його з 1965 по 1991 рік [18, с. 5].

Ще одна Постанова ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «Про заходи стосовно розширення навчання та влаштування на роботу в народне господарство молоді, що завершила освітні школи в 1966 році» вийшла у відповідь на скорочення строку навчання та одночасного закінчення 10, 11 та 8 класів. Згідно з нею, на заводі вжили заходів з розширення та покращення навчального процесу і бази для організації якісної виробничо-технічної освіти робітничих кадрів. Відділу технічної освіти були передані будівля навчальних майстерень у районі 53-ї школи та 24-й цех, який з цього часу отримав назву «Навчально-виробничий цех» [3, с. 3]. Історія НВЦ почалася з елементарної профорієнтаційної роботи серед школярів. Ще в 1958 році були збудовані майстерні при середній школі № 12, а 1962-го року для кращої організації роботи майстерень та тіснішого зв'язку з цехами їх було включено до структури заводу. Таким чином, у Запорізькій області з'явився перший навчальний цех. Наступного року такий самий цех було створено при згадуваній вище школі № 53 [18, с. 5]. Окрім цього, з 1966 року навчання в цеху при ВТН з індивідуального перетворилося на групове. Майбутні токарі, фрезерувальники та слюсарі повинні були навчатися 6 місяців, 5 з яких відводилося на заняття в будівлі і тільки 1 – у цехах заводу. Цього року ВТН не видавав спецодягу своїм учням, проте було набрано 5 груп [7, с. 2].

Завдяки плідній роботі відділу технічного навчання порівняно з роком Постанови ХХІІ з'їзду ЦК КПРС, яка стала поштовхом до реформування освіти, в 1966 році підготовка кадрів на заводі вийшла на новий рівень. Наприклад, курси підвищення кваліфікації збільшили кількість випускників на 70%, навчання на суміжних напрямках – у п'ять разів, а курси цільового призначення – у три рази. Останній вид курсів працював тільки в міру необхідності з таких тем, як «Вивчення нової техніки», «Прогрес технологічного процесу» та «Шляхи підвищення якості продукції». Уже наприкінці 1960-х рр. увійшло в постійну практику проведення виробничо-технічних нарад, курсів підвищення кваліфікації інженерно-технічного складу, з'явилися місячні курси на базі машинобудівного інституту з відривом від виробництва. Водночас розпочав роботу методичний кабінет, у якому були розміщені матеріали з питань теорії та виробничого навчання [8, с. 2].

Отже, проаналізувавши систему підготовки професійних кадрів Запорізького моторобудівного заводу та зміни в ній у 1960-х рр., можна зробити висновок, що на її розвиток здебільшого впливали об'єктивні обставини радянського періоду. Серед них назвемо такі: вплив ідеологічного сектору, науково-технічний прогрес, що спричинив нестачу кваліфікованих працівників,

та обов'язковість виконання п'ятирічних планів. У свою чергу, означені фактори дозволяють поділити досліджуваний час на три періоди:

1. Початок 1960-х років – боротьба за технічний прогрес, який потребував посиленого процесу навчання, пов'язаного з освоєнням нових технологій.

2. Середина 1960-х років – збільшення зацікавленості в освіті у ВНЗ. Підвищення рівня економічного навчання, поштовхом до якого стала невдача «семирічка» М. Хрущова та відповідне рішення XXIII з'їзду ЦК КПРС.

3. Кінець 1960-х років – поява матеріальної зацікавленості працівників заводу після проведення господарської реформи 1966 року. Робітники починають опановувати суміжні професії, за які отримували премії та підвищену заробітну платню. Посилення турботи про молодих трудівників.

Тематика запропонованої статті є невід'ємною частиною розвитку галузі авіадвигунобудування в Запорізькій області, що суттєво впливає на її стан. Вона заслугоує на подальше дослідження та розкриття.

Бібліографічні посилання

1. **Беззубцев-Кондаков А. Е.** Удачу нести на крыле: очерки истории ОАО «Мотор Сич» / А. Е. Беззубцев-Кондаков. – М., 2007. – 542 с.

2. **Деряга Б.** Осваивать вторые профессии стало выгоднее / Б. Деряга // Машиностроитель. – 1968. – № 37 (2492). – С. 2.

3. Для тех, кто кончает школу // Машиностроитель. – 1966. – №32 (2288). – С. 3.

4. **Елютин В. П.** Новые правила приёма в ВУЗы / В. П. Елютин // Машиностроитель. – 1963. – № 22 (1973). – С. 3.

5. **Елютин В. П.** Новые правила приёма в ВУЗы и техникумы / В. П. Елютин // Машиностроитель. – 1964. – № 22 (2073). – С. 3.

6. **Кравчук Н.** На учёбу посылают достойных / Н. Кравчук // Машиностроитель. – 1963. – № 29 (1980). – С. 3.

7. **Крылов А.** Заводская кузница молодых работников / А. Кравчук // Машиностроитель. – 1966. – № 78 (2334). – С. 2.

8. **Михайлец П.** Знания ведут нас вперёд / П. Михайлец // Машиностроитель. – 1967. – № 16 (2372). – С. 2.

9. **Михайлец П.** Совершенствовать производственно-техническое обучение / П. Михайлец // Машиностроитель. – 1965. – № 101 (2255). – С. 1.

10. Нашей технической библиотеке присуждено перовое место // Машиностроитель. – 1963. – №17 (1968). – С. 3.

11. Новые правила приёма в ВУЗы // Машиностроитель. – 1965. – № 24 (2178). – С. 3.

12. Новые сроки обучения специалистов // Экон. газ. – 1964. - № 29. – С. 2

13. ОТО объявляет набор // Машиностроитель. – 1962. – № 46 (1897). – С. 4.

14. Поступайте в аспирантуру // Машиностроитель. – 1964. – № 1 (2052). – С. 4.

15. Проводится набор в техническую школу мастеров // Машиностроитель. – 1962. – № 44 (1895). – С. 4.

16. **Субботин А.** Поступайте в заочную среднюю школу / А. Субботин // Машиностроитель. – 1962. – № 51 (1902). – С. 4.

17. Техникум машиностроения // Машиностроитель. – 1965. – № 44 (2198). – С. 4

18. **Толстикова В.** Производство начинается с кадров / В. Толстикова // Мотор-Сич. – 2008. – № 90 (6100). – С. 4-5.

Надійшла до редколегії 10.12.2013

УДК 061.1:629.7+796

**Р. В. Светличный, С. С. Мисюра, И. П. Селифонов,
Р. В. Андрусенко, П. В. Семененко**

*Государственное предприятие «Конструкторское бюро
«Южное» имени М. К. Янгеля»*

РОЛЬ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА НА ПРЕДПРИЯТИИ

Отражен процесс развития спорта и здорового образа жизни на Государственном предприятии «Конструкторское бюро «Южное» имени М.К. Янгеля», участие и роль спортивного комитета Совета молодых специалистов в организации спортивных секций и проведении командных спортивных соревнований.

Ключевые слова: Государственное предприятие «Конструкторское бюро «Южное» имени М. К. Янгеля», Совет молодых специалистов, спортивный комитет.

Відображено процес розвитку спорту і здорового способу життя на Державному підприємстві «Конструкторське бюро «Південне» імені М. К. Янгеля», участь і роль спортивного комітету Ради молодих спеціалістів в організації спортивних секцій та проведенні командних спортивних змагань.

Ключові слова: Державне підприємство «Конструкторське бюро «Південне» імені М. К. Янгеля», Рада молодих спеціалістів, спортивний комітет.

The process of developing sports and healthy way of life at the Yuzhnoye State Design Office as well as participation and role of the young specialists board in organizing sports groups and carrying out inter-team sport competitions has been shown.

Key words: Yuzhnoye State Design Office, Young Specialists Board, Sporting committee.

Введение. Физическому воспитанию должно уделяться столько же внимания, как и умственному! (Махатма Ганди).

На ГП «КБ «Южное» намечается ряд проблемных ситуаций на общественных и индивидуальных уровнях, которые также присущи и современному обществу.

На общественном уровне противоречия возникают между:

- потребностью предприятия в здоровых сотрудниках и необратимым ухудшением их здоровья в силу социально-экономических изменений в стране (экология, влияние СМИ);

- потребностью сотрудников в стабильной, спокойной жизни и деструктивными, кризисными процессами, происходящими в социуме;

на индивидуальном уровне - между:

- потребностью человека в активном отдыхе и отсутствием у подавляюще-